

Анотації

Салтан Н. Н. К вопросу о государственной политике в области украинского профессионально-технического образования в 20 — 30-е годы XX века.

В советской республике рабочие должны были быть базовой силой, основой нового строя. Поэтому необходимо было увеличить их количество, повысить техническую грамотность и идейную подкованность. С этой целью на Украине в 20-е годы создаётся система образования, которая, вместо общеобразовательной, имела профессиональную направленность.

Saltan N. N. To the question about the state policy in the field of the Ukrainian technical and professional education in 1920s-1930s.

Since In the Soviet Republic working people had to be a basic motive force of the new system it was necessary to increase their number, to improve technical skilfulness and knowledge of ideology. With that purpose, there was created in Ukraine a new system of education with technical and professional rather than general educational orientation.

О. В. Фомкін

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ ПЕТЕРБУРЗЬКОЇ БАЛЕТНОЇ ШКОЛИ У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ БАЛЕТНОЇ ОСВІТИ В РОСІЇ ТА КРАЇНАХ СНД

На початку 1990-х років системи освіти в Росії і колишніх радянських республіках (нині країнах СНД) вступили у період модернізації. Реформи торкнулися і освіти в галузі хореографічного мистецтва. Хореографічна освіта у Росії і країнах пострадянського простору — це система різних за своїми завданнями і рівнями навчальних закладів, які задовольняють потреби у професійному вивченні хореографії різних груп населення. Вона розпадається на два напрями: навчання в царині балету (основною компетенцією є знання і вміння у сфері класичного танцю) і навчання іншим видам хореографічного мистецтва (в основі компетенцій лежать знання і вміння у сфері інших видів танцю).

Метою даної статті є дослідження впливу Петербурзької балетної школи на балетну освіту інших регіонів Росії. Для досягнення означеної мети необхідно виконати наступні завдання:

1) розглянути особливості навчання класичному танцю у Петербурзькій балетній школі; 2) розглянути особливості балетного навчання в інших навчальних закладах. Варто підкреслити, що проблема в означеному аспекті розглядається вперше.

Історію балетної освіти в Росії заведено відраховувати від указу Анни Іоанівни (15 травня 1738 року), у якому французькому танцмейстеру Жану Батисту Ланде звеліли розпочати навчання дітей “театральному танцюванню” [1]. Школа Ланде (пізніше — Петербурзьке Театральне училище) стала другим після Паризької (заснована у 1713 році) навчальним закладом такого типу у Європі. Трохи молодше за Петербурзьке — Московське Театральне училище, засноване у 1773 році. З цих центрів — нині — Академії Російського балету імені А. Я. Ваганової та Московської державної академії хореографії (у минулому: Ленінградського і Московського хореографічних училищ) вирости хореографічні училища в Росії і колишніх республіках СРСР, які випускають артистів балету для театрів опери і балету.

Формування системи балетної освіти відбувалося під впливом різних чинників. До найважливішого з них слід віднести відсутність у дореволюційній Росії єдиної державної системи загальної освіти, нормативних документів, які регламентують діяльність навчальних закладів, а також системних документів у сфері театру. “Як і в інших галузях дореволюційного законодавства, складна система різнорідних узаконень була покликана регулювати театральне життя у царській Росії. За умов необмеженої монархії, де останньою вирішальною інстанцією була особиста воля царя, законодавчу силу фактично мали його письмові резолюції та усні розпорядження, які навіть не оформлялися у встановленому законодавчому порядку. В результаті — діяльність театру виявлялася регламентованою вкрай довільно за формою і досить безладно по суті. Особливо закріплював законодавчий хаос той факт, що одне і те саме явище театального життя визначалося у різні моменти юридичними актами зовсім різного характеру” [2]. Тому історія вітчизняної балетної освіти багата на адресні історичні рішення уряду: починаючи із заснування Танцювальної школи у Санкт-Петербурзі (1738 рік) і танцювальних класів Московського виховного будинку (1773 рік), через затвердження у 1809 році першого положення про Санкт-Петербурзьке і Московське Імператорсь-

кі театральні училища, нарешті, пізніше, у 1863, 1928, 1934, 1949, 1961, 1991, 1995 і 2005 роках на адресу вітчизняного балетного мистецтва керівництвом Росії ухвалювалися нестандартні рішення, які багато в чому забезпечили його подальше збереження і розвиток.

У 1930-х роках педагогічна діяльність А. Я. Ваганової, — солістки імператорського Маріїнського театру, першого професора хореографії, народної артистки РРФСР, — позначила період науково-методичної систематизації балетної освіти. У 1934 році вийшла у світ книжка А. Я. Ваганової “Основи класичного танцю” [3], у якій вона критично переосмислила і систематизувала художньо-виконавчий досвід попередніх поколінь, вибудувавши струнку систему балетної педагогіки.

Історія балетної освіти у Санкт-Петербурзі включає такі етапи:

1. “Імператорський”: 1738 — 1917 роки.
2. “Радянський”: 1917 — 1991 роки.
3. “Новітній”: з 1991 року до цього часу.

Незважаючи на полярність соціально-історичних формацій, у просторі яких відбувалося формування системи балетної освіти, насправді етапи виявляються органічно пов’язаними один з одним, внутрішньо послідовні і підпорядковані логіці діалектичного розвитку.

З 1738 по 1773 рік становлення освітньої системи підготовки артистів балету відбувалося у стінах одного навчального закладу — “Танцевальной Ея Императорского Величества школы” (нині — Академія Російського балету ім. А. Я. Ваганової) у Петербурзі.

За царювання Катерини II система балетної освіти розширюється до двох навчальних закладів: з 1773 року складається балетна школа у Москві.

До революції 1917 року система балетної освіти обмежувалася Петербурзьким та Московським Театральними училищами. Як і в інших середніх освітніх закладах дореволюційної Росії, Театральні училища готували кадри для мистецтва, що потребувало особливої організації освітнього процесу, який значно відрізняється від заведеного в інших навчальних закладах. У подальшому ці особливості зумовили структуру всієї системи вітчизняної балетної освіти.

Основною передумовою для формування нетипового характеру балетної освіти у Петербурзі стала відомча підпорядкованість Театрального училища — Міністерству Імператорського Двору і його відділові: Дирекції Імператорських театрів. В усіх статутах зазначалося, що, “відповідно до власного свого призначення”, Театральне училище не входить до загального складу з іншими навчальними закладами Міністерства народної освіти [4]. Така підпорядкованість забезпечила ізоляцію училища від державної системи професійної і загальної освіти, очолюваної заснованим у 1802 році Міністерством народної освіти. Відомчість сформувала і типові хвороби закритої системи: “кастову замкнутість, “жрецьку” зневагу до профанів, консерватизм, що підтримувався відсутністю письмової традиції, відокремлення від форм нового мистецтва, які бурхливо змінюють одна одну у потоці історії, помножене на недостатню освіту і вузький кругозір” [5].

Радянський період в історії балетної освіти позначений істотним розширенням системи і появою хореографічних училищ і балетних театрів у центральних містах СРСР. У розвитку і становленні значної частини цих навчальних закладів визначальну роль відіграла Академія Російського балету ім. А. Я. Ваганової.

Першим навчальним закладом, при створенні якого було використано досвід петербурзької балетної школи, може бути назване Імператорське Московське Театральне училище, яке виросло з танцювального класу Московського Виховного Будинку. Його поява у другій столиці в 1773 році стала першим етапом розширення системи балетної освіти. На той час у Дирекції Імператорських театрів вже був певний досвід роботи у цьому напрямі, і тому зразком, за яким створювалося Московське Театральне училище (нині — Московська державна академія хореографії) було Театральне училище у Петербурзі. Звідти прибув засновник московської школи — Леопольд Парадіз. Петербурзька і Московська балетні школи пройшли багато в чому подібний шлях розвитку. Перебуваючи у віданні однакових відомств (Міністерства імператорського двору, Наркомпросу, Міністерства культури СРСР і РРФСР тощо) вони йшли паралельними шляхами і сформували дві “школи” навчання класичному танцю, дві самостійні художні традиції, які часто протистоять, але і збагачують одна одну. У частині

відомчої підпорядкованості з 1920 по 1961 рік Московське училище було структурним підрозділом Большого театру СРСР; у московській школі склалися свої традиції викладання багатьох спеціальних дисциплін, пов'язані з традиціями виконавства московського балету; викладання акторської майстерності знало значного впливу Малого драматичного театру; у московській школі сформувався трохи інший погляд на викладання сучасної хореографії (там викладається джаз-танець, а в Петербурзі — модерн) тощо. Факт наявності двох балетних шкіл, їхні взаємини і взаємовплив потребують окремого дослідження і є знаком унікальності вітчизняної культури.

В результаті прямого впливу Ленінградської школи з'явилася Пермське хореографічне училище. Його засновниця — ленінградська балерина Є. Н. Гейденрейх керувала ним до 1955 року. І сьогодні Пермська школа є провідною балетною школою Уральського регіону.

У 1930 — 1980-і роки завдяки роботі національного відділення Ленінградське хореографічне училище вплинуло на розвиток балетного мистецтва на Україні, у Білорусії, Казахстані, Киргизії, Башкирії, Бурятії, Туркменії, Азербайджані і Татарстані.

Викладацький склад Бурятського хореографічного училища, заснованого у 1961 році, сформувався з випускників національного відділення Ленінградського хореографічного училища.

Хореографічне училище в Алмати створено у 1937 році випускником Ленінградського хореографічного училища А. В. Селезньовим (на базі місцевої балетної студії М. Арцибашевої і балетного відділення музичної школи). Саме А. В. Селезньов відіграв ключову роль у його педагогічному і методичному становленні. Сьогодні Алматинське державне хореографічне училище носить його ім'я.

Хореографічне училище в Азербайджані розвинулося силами однієї з його перших випускниць Г. Алмас-заде, яка вдосконалювала свою виконавську майстерність у Ленінградському хореографічному училищі, у класі М. Ф. Романової.

У ці ж роки зародилася балетна освіта на Україні. Це сталося за участю випускниці Ленінградського училища по класу А. Я. Ваганової — А. А. Березової. Київське училище створено у 1938 році в результаті злиття балетної студії, організованої у

1934 році, при Київському театрі опери і балету, і хореографічного технікуму.

Особлива роль у формуванні балетної школи в Грузії належить випускникові Ленінградського училища — В. М. Чабукіані. Свою балетну освіту він розпочав у Грузії у М. І. Періні, яка заснувала у 1916 році приватну балетну студію. У 1920 році її перетворили у Державну балетну школу Тбіліського оперного театру. У 1954 році вона стала хореографічним училищем. Чабукіані, який повернувся з Ленінграда, очолював його багато років, і сьогодні училище носить його ім'я.

Уфимське хореографічне училище засновано Міністерством культури Російської Федерації 24 лютого 1983 року. Біля його джерел — випускники Ленінградської школи: Заслужена артистка Росії В. Галімова, народна артистка Росії Л. Куватова, заслужений артист Росії Ш. Терегулов, народна артистка Башкирії Л. Шапкіна та інші фахівці, які пройшли класи провідних петербурзьких викладачів А. Ваганової, Н. Комкової, О. Йордан, Н. Балтачєєвої, А. Пушкіна, А. Кумисникова, В. Пономарьова, Н. Серебренникова, М. Михайлова. Нинішній директор училища — заслужений артист Башкирії А. С. Бікчурін також випускник Ленінградського хореографічного училища.

Хореографічне училище в столиці Татарстану — Казані, виникло у 1993 році, хоча передумови його виникнення формувалися ще з початку ХХ століття. Його художнім керівником і методичною опорою стала випускниця Ленінградського хореографічного училища 1941 року Н. Д. Юлтієва.

Новосибірське державне хореографічне училище відкрито 1 вересня 1957 року. З першого дня його заснування і до кінця 1980-х рр. тут працювала одна з ваганівських учениць — А. В. Никифорова, яка підготувала за роки своєї діяльності багато талановитих танцівниць. У 1980-ті рр. провідним напрямом педагогічної діяльності училища було вивчення і застосування на практиці основ педагогіки А. Я. Ваганової.

Наймолодшим є хореографічне училище у Якутії. Його засновником і керівником є випускниця по класу А. Я. Ваганової — Н. Н. Посельська.

В цілому, питання впливу Ленінградської балетної школи на становлення конкретних навчальних закладів заслуговує спеціального дослідження. Проте очевидно, що в основу їхньої

діяльності лягли специфічні, вироблені багаторічною практикою принципи підготовки артистів балету, вироблені у Ленінградському хореографічному училищі (і ширше — у Петербурзькій балетній школі). До їх числа належать:

- єдина основа навчання — методика викладання класичного танцю, розроблена професором А. Я. Вагановою;

- обов'язковість безпосереднього зв'язку хореографічного училища з роботодавцем — хореографом професійного (академічного) балетного театру, визначальною ланкою якої є художній керівник, який відповідає за художньо-творчу складову навчального процесу (ця посада нетипова для прийнятої структури навчального закладу);

- нетипова структура навчального плану підготовки артистів балету, який являє собою рідкісний для світових систем освіти зразок інтегрування декількох рівнів освіти (основної загальної і середньої професійної). Ця специфіка виробилася у Ленінградській школі до середини ХХ століття і потім була нормативно зафіксована у типових навчальних планах 1950–1980-х років і державних освітніх стандартів 1-го і 2-го покоління (спеціальність середньої професійної освіти “Хореографічне мистецтво”) [6]. За цими документами працюють сьогодні хореографічні училища Росії. Інтегрований характер плану, а також обмеженість тимчасового ресурсу породжують конфліктність обсягів і мети загальної і професійної освіти. Аудиторне навантаження у такому плані перевищує всі допустимі нормативи — 54 години на тиждень;

- нетипові терміни навчання — 7 років 10 місяців. Подібних за протяжністю термінів не має жодна спеціальність;

- нетиповий характер прийому, який полягає в обов'язковому початку професійного (!) навчання у десятирічному віці на базі трьох класів загальноосвітньої школи;

- нетиповий характер атестаційних заходів — конкурсний добір при прийомі та проміжній атестації;

- ключова, визначальна роль в успішності професійного навчання стану тілесного апарату учня.

Сьогодні Академія Російського балету імені А. Я. Ваганової і далі значно впливає на рівень розвитку балетного мистецтва в Росії і за рубежем. У підтримці високого методичного рівня вітчизняної балетної школи особливу роль відіграють прова-

джувані Академією з 1988 року конкурси для учнів хореографічних училищ “Ваганова-прих” і з 1992 року — щорічний Міжнародний семінар щодо збереження і розвитку методики А. Я. Ваганової. З 1995 року в стінах Академії було організовано декілька творчих семінарів з проблем хореографічної освіти за участю видатної балерини Н. Макарової. У 1996 році на базі Академії створено “Міжнародний центр із збереження і розвитку методичної спадщини А. Я. Ваганової”. Керівником центру багато років була вихованка А. Я. Ваганової народна артистка СРСР, професор Н. М. Дудінська. 1996 рік приніс розширення впливу Академії на міжнародній арені — у межах творчої взаємодії між Росією і Японією в місті Осака було створено філію “Міжнародного центру із збереження і розвитку методичної спадщини А. Я. Ваганової”. Закономірним підсумком планоїрної методичної роботи стало заснування у 1999 році на базі Академії Російського балету ім. А. Я. Ваганової Навчально-методичного об’єднання вищих навчальних закладів Російської Федерації з освіти у царині хореографічного мистецтва (УМО) і посади проректора з УМО.

Сучасна ситуація у балетній освіті тривожна. Розпад єдиного культурного простору колишнього СРСР багатий на необдумані спроби підверстати усталену в СРСР систему балетної освіти під європейські структурні принципи, які істотно відрізняються від вітчизняних (що має місце у країнах Балтії). Не можна не шкодувати про недавню ліквідацію Туркменського хореографічного училища. Все більше стає очевидним зниження інтересу в абітурієнтів до навчання професії артиста балету.

Нові умови ставлять перед Академією нові завдання:

– сприяння збереженню єдиного інформаційного простору в галузі балетних шкіл і балетного мистецтва (через обмін викладачами, методиками, креативними ідеями);

– сприяння збереженню єдиних структурних принципів організації навчання артистів балету в усіх республіках, підвищення рівня освіти артистів балету до бакалаврської;

– визнання на державному рівні нетипового характеру усталеної системи балетної освіти.

Хочеться вірити, що реформи, які тривають в усіх сферах, дозволять зберегти і розвинути унікальне явище радянської культури — систему балетної освіти.

Джерела та література

1. Борисоглебский М. В. (сост). Прошлое балетного отделения Петербургского Театрального училища ныне Ленинградского государственного хореографического училища. Материалы по истории русского балета: В 2-х т. Т. 1. — Л.: Изд-во ЛГХУ, 1938. — С. 21.
2. Мордисон Г. З. История театрального дела в России: основание и развитие государственного театра в России (XVI–XVIII вв.). — СПб, 1994. — С. 34.
3. Ваганова А. Я. Основы классического танца. — Л.; М., 1934.
4. Борисоглебский М. В. (сост). Прошлое балетного отделения Петербургского Театрального училища ныне Ленинградского государственного хореографического училища. Материалы по истории русского балета: В 2-х тт. Т. 2. — Л.: Изд-во ЛГХУ, 1938. — С. 245–259.
5. Соллергинский И. И. Статьи о балете. — Л.: Музыка, 1973. — С. 58.
6. Хореографическое искусство. Государственный образовательный стандарт среднего профессионального образования. — СПб., 2003.

Анотації

Фомкин А. В. К вопросу о роли Петербургской балетной школы в формировании системы балетного образования в России и странах СНГ.

Статья посвящена истории формирования системы балетного образования в России. В центре внимания автора — особенности обучения балетному танцу в Петербургской балетной школе и ее роль в формировании балетного образования.

Fomkin A. V. To the question about the role of the Petersburg ballets school in forming the system of ballet education in Russia and countries of the Union of Independent States.

The article is dedicated to the history of the ballet education in Russia. The author's attention is focused on the peculiarities of ballet teaching at the Petersburg ballet school and the role of the school in forming of the ballet education.

Л. В. Чорнодід

УКРАЇНІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ У 20-І РОКИ ХХ СТ.

Суперечливою сторінкою української історії є період проведення політики коренізації (українізації), яка була проголошена у квітні 1923 р. і втілювалася в життя ціле десятиріччя, охопивши різні галузі життя суспільства.